

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 407

Jabłko niezgody. Regionalne wyzwania współczesnej gospodarki światowej

Redaktorzy naukowci
Bogusława Drelich-Skulska
Małgorzata Domiter
Wawrzyniec Michalczyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Jadwiga Marcinek
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Barbara Cibis
Łamanie: Beata Mazur
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-544-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
53-345 Wrocław, ul. Komandorska 118/120
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	9
------------	---

Część 1. Europa w obliczu wyzwań współczesnej gospodarki światowej

Jerzy Rymarczyk: Unia bankowa – zabezpieczenie przed kryzysami?.....	13
Maciej Walkowski: Założenia, cele i kontrowersje związane z planowaną realizacją europejskiej inicjatywy pobudzenia inwestycji strategicznych, zwanej Planem Junckera.....	23
Edward Molendowski, Łukasz Klimczak: Porozumienie CEFTA-2006 – jego znaczenie dla rozwoju handlu wzajemnego krajów Bałkanów Zachodnich.....	39
Jowita Świerczyńska: Współpraca celna w obszarze bezpieczeństwa i ochrony unijnego rynku.....	51
Magdalena Nawrot: Analiza realizacji kryteriów konwergencji przez Słowację w latach 2004-2014. Wnioski dla Polski.....	64
Franciszek Adamczuk: Przestrzenne i organizacyjne aspekty rozwoju pogranicza polsko-czeskiego.....	76
Magdalena Rosińska-Bukowska: Rola korporacji transnarodowych w procesie budowania wspólnego stanowiska państw UE wobec Rosji.....	86
Rafał Szymanowski: Niemcy jako koordynowana gospodarka rynkowa. Wymiary transformacji i perspektywy rozwoju.....	98
Magdalena Ziętek: Ważniejsze determinanty rozwoju eurologistyki w euroregionach.....	109
Magdalena Rosińska-Bukowska, Ewa Klima: Audyt miejski – znaczenie dla rozwoju miast w Unii Europejskiej.....	120
Marzena Anna Weresa: Rozwój technologicznych systemów innowacji w gospodarce światowej na przykładzie technologii informacyjno-telekomunikacyjnych (ICT).....	132

Część 2. Dylematy rozwoju gospodarczego w Azji

Sebastian Bobowski: Megaregionalne projekty handlowe TPP i RCEP w budowie. W co gra Japonia przy dwóch stołach negocjacyjnych?.....	147
Paweł Pasierbiak: Preferencyjne porozumienia handlowe w zagranicznej polityce ekonomicznej Japonii.....	159

Bogusława Drelich-Skulska: Zróżnicowanie polityki klastrowej w krajach azjatyckich na przykładzie Japonii i Indii	169
Szymon Mazurek: Wsparcie eksportowe klastrów ICT w Indiach.....	182
Anna Wróbel: Multilateralizm <i>versus</i> bilateralizm w polityce handlowej Chin.....	192
Zbigniew Wiktor: Gospodarka i polityka Chin w latach 2013-2014.....	202
Marta Ostrowska: Chiński vs. indyjski model rozwoju – efekty i bariery.....	215
Kazimierz Starzyk: Pozaeuropejskie gospodarki odporne transformacji rynkowej. Przypadek Korei Północnej.....	227
Małgorzata Barbara Fronczek: Zmiana pozycji rozwijających się krajów Azji Wschodniej w międzynarodowym handlu nowoczesnymi produktami	240
Przemysław Skulski: Pozycja państw Bliskiego Wschodu na międzynarodowym rynku broni na początku XXI wieku	252

Część 3. Pozycja Polski wobec regionalnych wyzwań rozwoju gospodarczego

Wawrzyniec Michalczyk: Znaczenie wymiany wewnątrzgałęziowej w polskim handlu zagranicznym w latach 2009-2013 na tle wybranych krajów Unii Europejskiej.....	269
Bartosz Michalski: Konsekwencje członkostwa w Unii Europejskiej dla polsko-niemieckiej wymiany handlowej dobrami <i>mid-tech</i> i <i>high-tech</i>	284
Joanna Michalczyk: Wpływ powiązań regionalnych i globalnych na sytuację w polskim handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi.....	298
Anna Odrobina: Polska jako lokalizacja działalności badawczo-rozwojowej korporacji transnarodowych	316
Karolina Pawlak: Polsko-rosyjski handel produktami rolno-spożywczymi po akcesji Polski do Unii Europejskiej.....	327
Marek Wróblewski: Instrumenty wsparcia eksportu polskich przedsiębiorstw – aktualne tendencje i problemy	341
Agnieszka Majka: Taksonomiczna analiza zróżnicowania poziomu życia w Polsce.....	354
Patrycja Krawczyk: Szanse i zagrożenia dla jednostek samorządu terytorialnego w Polsce w kontekście nowej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020.....	364
Zbigniew Bentyn: Przemiany uwarunkowań logistycznych w Polsce jako efekt integracji z krajami Unii Europejskiej.....	375

Summaries

Part 1. Europe in the face of modern global economy challenges

Jerzy Rymarczyk: Banking union – protection against crisis?.....	13
Maciej Walkowski: Assumptions, goals and controversies associated with the planned implementation of a European initiative to stimulate strategic investments known as the Juncker Plan.....	23
Edward Molendowski, Łukasz Klimczak: Central European Free Trade Agreement CEFTA-2006 – its importance for the development of mutual trade of the Western Balkans countries.....	39
Jowita Świerczyńska: Customs cooperation in the area of security and protection of the EU market	51
Magdalena Nawrot: Analysis of convergence criteria fulfillment by Slovakia in the period 2004-2014. Lessons for Poland	64
Franciszek Adamczuk: Spatial and organizational aspects of the Polish-Czech borderland development	76
Magdalena Rosińska-Bukowska: The role of transnational corporations in the process of building the EU common position to Russia.....	86
Rafał Szymanowski: Germany as a coordinated market economy. Dimensions of change and prospects for the future.....	98
Magdalena Ziętek: Significant determinants of the development of the Eurologistics in Euroregions.....	109
Magdalena Rosińska-Bukowska, Ewa Klima: Urban audit – importance for the European Union cities development.....	120
Marzenna Anna Weresa: The development of technological innovation systems in the world economy: the case if ICT.....	132

Part 2. Dilemmas of economic development of Asia

Sebastian Bobowski: Megaregional trade projects of TPP and RCEP in progress. What is the name of the Japan's game by two negotiation tables?	147
Paweł Pasierbiak: Preferential trade agreements in the foreign economic policy of Japan.....	159
Bogusława Drelich-Skulska: The diversity of cluster policy in Asian countries on the example of Japan and India.....	169
Szymon Mazurek: Export support for ICT clusters in India.....	182
Anna Wróbel: Multilateralism versus bilateralism in China's trade policy....	192
Zbigniew Wiktor: The economy and politics in China in 2013-2014	202
Marta Ostrowska: Chinese vs. Indian development model – effects and barriers.....	215

Kazimierz Starzyk: Non-European economies opposing market transformation. The case of North Korea.....	227
Małgorzata Barbara Fronczek: The change in the position of developing countries of Eastern Asia in the international trade of high-tech products.	240
Przemysław Skulski: Countries of the Middle East and their position on the international arms market at the beginning of the XXI century	252

Part 3. Position of Poland with regard to regional challenges of economic development

Wawrzyniec Michalczyk: The importance of intra-industry exchange in Polish foreign trade in the years 2009-2013 against the background of selected European Union member states	269
Bartosz Michalski: Consequences of the membership in the European Union for Polish-German trade in mid-tech and high-tech goods.....	284
Joanna Michalczyk: The impact of regional and global connections on the situation in Polish foreign trade of agri-food products.....	298
Anna Odrobina: Poland as a location of the R&D activities of Transnational Corporations	316
Karolina Pawlak: Polish-Russian trade in agri-food products after Poland's accession to the European Union.....	327
Marek Wróblewski: Instruments supporting export of Polish enterprises – current trends and problems.....	341
Agnieszka Majka: Taxonomic analysis of the diversity of the standard of living in Poland.....	354
Patrycja Krawczyk: Opportunities and threats to local government units in the aspect of the new financial perspective of the European Union 2014-2020	364
Zbigniew Bentyń: Changes of logistics performance in Poland as a result of integration with the European Union states.....	375

Marta Ostrowska

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

e-mail: marta.k.ostrowska@gmail.com

CHIŃSKI VS. INDYJSKI MODEL ROZWOJU – EFEKTY I BARIERY

CHINESE VS. INDIAN DEVELOPMENT MODEL – EFFECTS AND BARRIERS

DOI: 10.15611/pn.2015.407.18

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest porównanie modeli rozwoju dwóch największych na świecie gospodarek rozwijających się: Chin i Indii oraz próba oceny ich skuteczności w świetle wyzwań na drodze dalszego rozwoju. W artykule opisane zostały główne cechy stosowanych przez te państwa modeli rozwoju. Wykorzystano metody analizy opisowej, porównawczej i systemowej. Istotnym elementem badań była analiza współzależności zjawisk, które starano się konkretyzować i upraszczać, syntetycznie ujmując ich zasadniczą treść. Osiągnięciu celu pracy służyły studia polskiej i obcojęzycznej literatury, poświęconej tematyce rozwoju gospodarczego i opisującej specyfikę gospodarek Chin i Indii. Źródłem informacji były też dane ośrodków międzynarodowych oraz dane ze statystyk krajowych obu państw.

Słowa kluczowe: Chiny, Indie, rozwój, wyzwania, bariery.

Summary: The main goal of this article is to analyze the developmental issues of two major developing economies: China and India. It describes the main features of development models used by these countries. Based on the analysis of macroeconomic and international institutions rankings the author attempts to assess their effectiveness, also in the light of the challenges on the way of further development. The study used a descriptive analysis method, comparative method, as well as quantitative methods. An important element was the analysis of co-dependence phenomena. Efforts were made to concretize and simplify these phenomena synthetically to put their main content. The article is based on a study of Polish and foreign literature which describes the specifics of the two economies. Important sources of information were also data of international organizations as well as national statistical offices of both countries.

Keywords: China, India, development, challenges to development, barriers to development.

1. Wstęp

W minionej dekadzie obserwowaliśmy relatywnie szybki wzrost udziału państw rozwijających się w podstawowych kategoriach makroekonomicznych. Wśród nich szczególnie dynamicznym przemianom podlegały dwie największe na świecie gospodarki rozwijające się – Chiny i Indie. Polityka gospodarcza tych państw, zarówno w przeszłości, jak i w kontekście przyszłych wyzwań, stanowi interesujący przedmiot analiz. Wynika to z globalnej i regionalnej roli Chin i Indii. Sytuacja gospodarcza w tych państwach rzutuje na wiele wymiarów współczesnej gospodarki światowej. Ma wpływ na funkcjonowanie światowego rynku towarów, usług, surowców, rynku kapitałowego i finansowego.

Chiny i Indie są symbolem sukcesu zwłaszcza dla świata rozwijającego się. W latach 1995-2013 średni dochód na mieszkańca w Chinach wzrósł prawie dziesięciokrotnie, podczas gdy w Indiach czterokrotnie. Pomimo doboru różnych strategii rozwoju oba kraje doświadczyły pozytywnych efektów zachodzących w nich przemian. Chiny i Indie łączy jednak jedno – mimo zdecydowanego awansu gospodarczego, jaki dokonał się na przestrzeni ostatnich dekad, mają przed sobą liczne wyzwania, które będą decydować o dalszych kierunkach przemian w tych krajach. Wśród nich są zarówno problemy natury gospodarczej, jak i społecznej. Istotnym czynnikiem, podobnie jak w kluczowych dla tych państw momentach, będzie czynnik polityczny. Na czele obu krajów stoją bowiem przywódcy, którzy dążą do zmian prowadzących do dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Niniejszy artykuł koncentruje się w znacznej mierze na rezultatach reform i ograniczeniach dla dalszego rozwoju, nie zaś na samej specyfice reform, w związku z czym przebieg procesu reform w obu państwach został zaprezentowany w syntetycznym ujęciu.

2. Różne drogi do rozwoju

2.1. Chiny

Ponad cztery dekady wzrostu gospodarczego, w trakcie których Chiny zbudowały swoją pozycję w świecie, stanowią fenomen na skalę światową. W latach 1979-2014 średnie tempo wzrostu PKB w tym państwie oscylowało w granicach 10%, a w 2014 r., zgodnie z szacunkami Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Chiny zdetronizowały USA w zestawieniu największych gospodarek świata pod względem wartości PKB mierzonego PSN.

Obecne miejsce Chin w gospodarce światowej jest pochodną licznych reform, zainicjowanych przez Denga Xiaopinga i podejmowanych od roku 1978. W pierwszym etapie szczególnie dużo uwagi poświęcono reformom na wsi. Kolektywizacja rolnictwa umożliwiła rolnikom dysponowanie nadwyżkami produkcji i ich lokowanie na wolnym rynku. W kolejnych latach reformy stopniowo obejmowały za-

sięciem większość sektorów gospodarki – od rolnictwa po przemysł i usługi. Przemiany zaszły także w miastach, a ich głównym celem było zwiększenie przedsiębiorczości oraz liberalizacja rynku produktów, cen i handlu zagranicznego. Po 1990 r. intensyfikacji uległy relacje z zagranicą. Źródeł wzrostu upatrywano w otwarciu na kontakty z zagranicą. Już wcześniej (w 1984 r.) na południowo-wschodnim wybrzeżu Chin utworzono cztery specjalne strefy ekonomiczne, których celem było przyciąganie zagranicznego kapitału, przyspieszenie eksportu i importu wysokich technologii. Sukces stref zachęcił do jeszcze większego wysiłku, a coraz więcej podmiotów uzyskiwało pozwolenie na relacje z partnerami zagranicznymi.

Doszło także do decentralizacji w wielu sektorach, co przyniosło pozytywne efekty zwłaszcza w handlu. Zaowocowało to wzrostem lokalnej przedsiębiorczości oraz spowodowało wzrost produktywności. Jednocześnie uwidoczniły się różnice w poziomie rozwoju między bogatszym wybrzeżem a biedniejszym centrum. Pozytywny wpływ na wymianę handlową z zagranicą miało stopniowe uwalnianie chińskiego juana i jego częściowa wymienialność, a także ograniczenie skali stosowania środków ochronnych w handlu. Miało to miejsce w warunkach negocjacji członkostwa ChRL w Światowej Organizacji Handlu, do której Chiny przystąpiły w 2011 r., oraz realizacji warunków akcesyjnych [Cieślik 2012, s. 52]. Stopniowej liberalizacji podlegały także przepływy kapitałowe, zagraniczny kapitał bowiem stwarzał możliwość finansowania krajowych inwestycji, które cechowały się coraz większą innowacyjnością i przyczyniły się do modernizacji przemysłu [Chołaj 2014, s. 136-137].

Inwestycje były istotnym czynnikiem wzrostu gospodarczego Chin od początku lat 80. XX wieku. Ograniczona zdolność do konsumpcji na rynku krajowym wymuszała konieczność eksportu powstałych nadwyżek. W efekcie Chiny szybko zwiększały udział w światowym eksporcie towarów, który od 1979 do 2014 r. wzrósł z poniżej 1% do 12% [UNCTAD 2015], a eksport obok inwestycji stanowił o sile chińskiego PKB.

Rozwiązania systemowe wprowadzone w Chinach cechowała relatywnie duża skuteczność, co potwierdziła znaczna odporność chińskiej gospodarki na zaburzenia związane z kryzysem finansowym 2007+. Chiny, mimo spadku dynamiki PKB w tym okresie, były jednym z państw, w których kryzys miał łagodny przebieg. W pierwszej połowie 2008 r. nic nie wskazywało zachwiania stabilności chińskiej gospodarki, a władze tego kraju utwierdzały świat w przekonaniu, że Chiny „zamortyzują” twarde lądowanie gospodarki światowej. Symptomy kryzysu uwidoczniły się pod koniec 2008 r. Pogorszyła się sytuacja eksporterów, a osłabienie koniunktury w państwach wysoko rozwiniętych ograniczało możliwości lokowania nadwyżek chińskich producentów. Wzrost PKB poniżej 7% w ostatnim kwartale 2008 r. stał się podstawą zwiększenia skali interwencji ze strony państwa. Działania antykryzysowe prowadzono już w sierpniu 2008 r. Najważniejszym ich punktem był pakiet pomocowy z listopada 2008 r. Środki o wartości ok. 590 mld USD miały być przeznaczone na wspieranie eksporterów, inwestycje infrastrukturalne oraz odbudowę po trzęsieniu ziemi w Syczuanie. Inwestycje w infrastrukturę są korzystne dla gospodarki,

ale w długim okresie ich znaczenie zmniejsza się. Zdecydowano więc o konieczności pobudzenia popytu wewnętrznego. Przeszkodą dla wzrostu konsumpcji są jednak czynniki kulturowe i skłonność do oszczędzania, wymuszana specyfiką systemu zabezpieczeń społecznych, która skłania do oszczędzania na usługi związane z ochroną zdrowia i edukacji. Realizacja strategii opartej na rozwoju rynku wewnętrznego i pobudzaniu konsumpcji stwarzała konieczność poprawy warunków rozwoju społecznego. Działania tego typu podjęto w 2009 r., a ich celem było poprawienie dostępności do ochrony zdrowia i budowa systemu ubezpieczeń zdrowotnych. Wydatki na opiekę zdrowotną w przeliczeniu na mieszkańca rosły szybciej niż w poprzednich okresach, a ich wzrost w latach 2009-2012 wyniósł 70%: z 5,1% do 5,4% w relacji do PKB. W strukturze wydatków na ochronę zdrowia w tym okresie o 3,5 p.p. zwiększył się udział wydatków publicznych (do 56% w 2012 r.) [Bank Światowy 2014; McGivering 2009].

Stymulująco na popyt wewnętrzny oddziaływały zmiany na wsi oraz działania aktywizujące na rynku pracy. Ich finansowanie pochodziło z budżetu centralnego oraz władz prowincji. Wspomagały je również banki. Wpłynęło to na znaczący wzrost kredytów dla podmiotów sektora prywatnego w relacji do PKB (ze 127% w 2009 r. do 140% w 2013) [Bank Światowy 2014]. Na wzrost produkcji na rynku wewnętrznym oddziaływała reforma podatku VAT.

W latach 2010-2011 Chinom udało się utrzymać tempo wzrostu PKB w granicach 10% przy jednocześnie stabilnym poziomie stopy bezrobocia (ok. 4%). Niekorzystna sytuacja w USA i w strefie euro nie sprzyjała odbudowie dynamiki eksportu sprzed kryzysu. Przejściowo, w 2010 r. eksport zwiększył się o 27%, jednak był to wynik niskiej bazy (spadek eksportu o ponad 10% w roku 2009). W kolejnych latach tempo eksportu kształtowało się poniżej 10%. Wpłynęło to na obniżenie nadwyżki na rachunku obrotów bieżących – z poziomu 9-10% w przedkryzysowym okresie do ok. 2% w latach 2012-2013.

Rok 2013 był dla Chin kolejnym, w którym PKB osiągnął przyrost rzędu 7,7%. Wynik ten był słabszy w porównaniu ze średnią wieloletnią na poziomie ok. 10%. Wolniejsze tempo wzrostu chińskiej gospodarki widoczne było zwłaszcza na przełomie 2013 i 2014 r. Wynikało to m.in. ze spadku dynamiki inwestycji infrastrukturalnych. Na przyrost PKB pozytywnie oddziaływał natomiast eksport netto, związany z poprawą koniunktury w USA i Europie.

W 2014 r. kontynuowano proces przemian w chińskiej polityce gospodarczej związany ze zmianami strukturalnymi i stopniowym uniezależnianiem się od eksportu. Wygasanie tempa wzrostu PKB nie wiązało się z interwencjami ze strony państwa, a podejmowane działania nie miały charakteru całościowego i ograniczały się do stymulowania niektórych branż poprzez wzrost nakładów inwestycyjnych w infrastrukturę transportową oraz budownictwie socjalnym i sektorze bankowym. Zdecydowaną reakcją państwa mogłoby natomiast wywołać załamanie na rynku pracy, ale wskaźniki zatrudnienia i płac nie wskazują na taki scenariusz. Istotę i kierunek zmian widać w planie pięcioletnim na lata 2011-2015, gdzie podkreśla się

znaczenie jakości wzrostu gospodarczego, co jest przejawem wzrostu wiedzy decydentów nt. zrównoważonego wzrostu. Zwraca się też uwagę na inne priorytety: rozwój zachodnich prowincji, kwestie środowiskowe, wzrost efektywności gospodarowania energią czy poprawę jakości życia.

2.2. Indie

Historia gospodarcza Indii dowodzi, że państwo to ma za sobą trudną drogę. Do 1947 r. Indie były kolonią brytyjską, co hamowało ich rozwój. Były dostawcą surowców dla brytyjskich producentów i rynkiem zbytu dla ich towarów [Balcerowicz 2010, s. 3]. Kierunki rozwoju gospodarczego kraju po odzyskaniu niepodległości wyznaczał pierwszy jego premier, Jawaharlal Nehru.

Strategia rozwoju realizowana przez Nehru opierała się na dwóch filarach: industrializacji i ochronie rynku krajowego przed konkurencją zagraniczną. Starania podmiotów prywatnych były postrzegane jako niewystarczające dla osiągnięcia tego celu, a interwencja ze strony państwa była w pełni uzasadniona. Państwo było obecne w większości branż gospodarki, w tym w przemyśle stalowym, chemicznym, budownictwie, jak również w handlu i finansach [Singh 2009, s. 2]. Ważny aspekt zarządzania gospodarczego stanowiła kontrola urzędnicza oraz system planowania¹. Rygorystyczny system kontroli i licencjonowania produkcji hamował rozwój przemysłu, ograniczając inicjatywy przedsiębiorców prywatnych. Tak prowadzona polityka mogła być kontynuowana jedynie w warunkach protekcjonizmu [Rothermund 2010, s. 103-104]. Do 1991 r. umiędzynarodowienie gospodarki Indii i jej otwarcie się na inne rynki postrzegano jako zagrożenie². Praktyka dowodzi, że podejście takie było nieuzasadnione. W lata 90. XX wieku kraj wszedł z wysokim zadłużeniem i niską płynnością finansową. W obliczu bankructwa rząd Narasimha Rao zdecydował się na 18-procentową dewaluację rupii. Konieczna była pomoc z zewnątrz. MFW uzależnił ją od ograniczenia deficytu budżetowego, a Indie dokonały reform na znacznie większą skalę [Iwanek, Burakowski 2013].

Reformy Rao, w wyniku których nastąpiło odejście od gospodarki opartej na własności państwowej, obejmowały cztery główne obszary: 1) finanse publiczne i decentralizację gospodarki, 2) liberalizację i ograniczenie interwencjonizmu państwowego, 3) otwarcie na handel i inwestycje zagraniczne, obniżenie barier handlowych, w tym kontroli dewiz, oraz 4) rozwój instytucji i regulacji dla prawidłowego funkcjonowania rynku finansowego [Hołdak 2006, s. 140]. Proces reformowania

¹ W przeciwieństwie do Związku Radzieckiego własność prywatna w Indiach była dozwolona. Tworzono też instytucje demokratyczne, co stanowiło spuściznę po wpływach brytyjskich.

² Negatywna percepcja otwartości widoczna była już w okresie kolonialnym. Sformułowano dwa argumenty przemawiające za takim podejściem. Pierwszy to ochrona nowo tworzonego przemysłu krajowego przed zagraniczną konkurencją (*infant industry argument*). Drugi wyrastał z przekonania, że państwa rozwijające się mają naturalną przewagę konkurencyjną w produkcji surowców, a popyt na nie jest stosunkowo mało elastyczny, więc ich eksport nie będzie motorem wzrostu gospodarczego.

indyjskiej gospodarki przerwano w 1993 r., kiedy ze względów politycznych należało położyć większy nacisk na sprawy socjalne. Liberalne reformy kontynuowano od 1999 r. Miały one zmienić dotychczasowy model rozwoju Indii na oparty na zasadach samorządności, konkurencji i otwarciu na świat. Stopniowo ograniczano monopol państwa, znoszono ograniczenia dla zagranicznych inwestorów [Iwanek, Burakowski 2013]. Liczne reformy pozytywnie wpłynęły na indyjską gospodarkę. Tempo wzrostu gospodarczego, choć podlegało znacznym wahaniom, było wyższe od 4%, często rzędu 9-10%. Wzrost PKB w latach 1991-2013 wynosiło 6,4% [Międzynarodowy Fundusz Walutowy 2015]. Od 1991 r. fazy cyklu koniunkturalnego w Indiach mają bardzo zbliżony przebieg do faz w gospodarce światowej, chociaż wahania (spadki i wzrosty produktu) są większe niż w skali świata. Może to świadczyć o wrażliwości indyjskiej gospodarki na wszelkie zawirowania w gospodarce światowej. Wysokie tempo wzrostu PKB w dłuższym czasie umożliwiła wysoka stopa oszczędności wewnętrznych (w latach 1990-2000 ok. 23%), a jej systematyczny wzrost w latach 2001-2010 spowodował zwiększenie się stopy oszczędności do ponad 30% [Międzynarodowy Fundusz Walutowy 2015]. Oszczędności były głównym źródłem finansowania inwestycji, choć Indie charakteryzują się znacznie niższym poziomem inwestycji w relacji do PKB niż Chiny. Jest to gospodarka oparta na dużym i chłonnym rynku wewnętrznym, a konsumpcja ogółem w relacji do PKB w tym okresie przekraczała 65%.

W wyniku prowadzonej polityki gospodarczej, w porównaniu z rokiem 1991, w roku 2013 wartość eksportu Indii zwiększyła się 17-krotnie i wyniosła 313,2 mld USD. Wzrosła również relacja eksportu do PKB tego kraju: w 2013 r. wyniosła 25%, a w 1991 r. 8% [Bank Światowy 2014]. W latach 1991-2013 udział Indii w światowym eksporcie zwiększył się trzykrotnie, ale wynosi on tylko 1,5% [UNCTAD 2015].

Mimo że Indie zaczęły realizować bardziej liberalną strategię w odniesieniu do stosunków z zagranicą, ich otwarcie na świat nie przybrało takich rozmiarów, jak w Chinach czy innych południowoazjatyckich gospodarkach. Przez długi czas Indie były uzależnione od rolnictwa, a proces industrializacji nie przyniósł większych zmian w strukturze tworzenia wartości dodanej w gospodarce ze względu na ograniczone możliwości rozwoju sektora prywatnego. Kraj nie dysponował nadwyżkami towarów, a otwarcie nie było dla niego tak ważne.

Strukturalne zmiany w Indiach miały odmienny charakter niż obserwowane w innych państwach regionu. Japonia, Korea Południowa, Singapur i Tajwan, a potem Chiny i Wietnam, które przechodziły od strategii opartej na substytucji importu ku strategii proeksportowej, w początkowej fazie doświadczały silnego wzrostu w sektorach pracochłonnych (głównie przetwórstwa). W miarę pogłębiania integracji ze światowym rynkiem wzrost gospodarczy i przepływ siły roboczej z rolnictwa do przetwórstwa przemysłowego zwiększały się w zbliżonym tempie. Odmienna sytuacja miała miejsce w Indiach, gdzie udział branż pracochłonnych (tekstylniej, odzieżowej i obuwniczej) w ogóle zatrudnienia zmniejszał się. To, w połączeniu ze wzrostem znaczenia usług wymagających wiedzy, wyjaśnia nietypowy dla tego

regionu model rozwoju. W dalszym ciągu sektor przemysłu jest mało innowacyjny i charakteryzuje się niską produktywnością. Jest zdominowany przez duże państwowe przedsiębiorstwa. Ograniczenia dla jego rozwoju stanowią znaczne bariery wejścia i wyjścia, co skutkuje relatywnie małym odsetkiem nowych firm [Sen 2014].

W takich warunkach możliwy był wzrost znaczenia usług w indyjskiej gospodarce. Wzrost ten można przypisać kilku czynnikom, m.in. mniejszej, w porównaniu z przemysłem, interwencji władz. Rozwojowi usług sprzyjały też większa opłacalność z uwagi na brak zorganizowanego systemu podatkowego, reformy w sektorze finansowym i transporcie, rewolucja informatyczna, rozwój elektroniki oraz biotechnologii, a także najmniejsze bariery dla zagranicznego kapitału [Skulska 2013, s. 546]. Rozwój sektora usług przyczynił się do wzrostu znaczenia Indii jako ich eksportera³.

Liberalizacja gospodarki w mniejszym stopniu objęła inwestycje zagraniczne. Inwestorzy napotykały wyraźne bariery wejścia na rynek indyjski. W 2013 r. Indie uplasowały się na 14. miejscu największych odbiorców bezpośrednich inwestycji zagranicznych na świecie: wartość napływu BIZ wyniosła 28 mld USD. Skumulowana wartość BIZ w Indiach na koniec 2013 r. osiągnęła 227 mld USD, co przy uwzględnieniu rozmiarów gospodarki obrazuje skalę barier w dostępie do rynku indyjskiego dla zagranicznego kapitału.

3. Efekty reform

Reformy gospodarcze podejmowane w Chinach od 1978 r. oraz w Indiach od 1991 r. przyniosły pozytywne zmiany, których przejawem był wzrost znaczenia tych państw w gospodarce światowej oraz względna poprawa warunków życia ludności. Zarówno w Chinach, jak i w Indiach wartość wskaźnika HDI uległa poprawie w okresie 1980- 2013. W roku 2013 Chiny uplasowały się w rankingu HDI na 91., a Indie na 135. miejscu. W 2013 r. wartość wskaźnika HDI wyniosła 0,71 wobec 0,404 w 1980 r. w przypadku Chin i 0,586 wobec 0,369 w 1980 r. Chiny i Indie znalazły się wśród państw, które w tym okresie odnotowały największy przyrost wartości wskaźnika, co oznacza, że jakość życia poprawiała się zdecydowanie szybciej niż w innych państwach. Wciąż daleko im jednak do wyniku Singapuru (0,901), Hongkongu i Korei (0,891) czy Japonii (0,890) [Human Development Report 2014].

Oba państwa coraz większą wagę przykładają do tego, by również warstwy najuboższe stały się beneficjentem rozwoju. Od końca lat 70. prowadzone są działania zmierzające do ograniczenia skali ubóstwa. W Chinach zmniejszył się odsetek populacji żyjącej poniżej 1,25 USD i 2 USD dziennie (odpowiednio z 84% w 1981 r. do 11,8% w 2009 r. i 97,8% w 1981 r. do 27,2% w 2009 r.). W przypadku Indii, w 2010 r.

³ W 2013 r. Indie odpowiadały za ok. 3,2% światowego eksportu usług, a udział usług w eksporcie Indii ogółem był zdecydowanie wyższy niż w przypadku większości państw (ok. 37% wobec 25% w skali świata). Dane za: [UNCTAD 2015].

udział populacji żyjącej poniżej 2 USD dziennie był wciąż wysoki i oscylował w granicach 68% (wobec 83% w 1983 r.) [Bank Światowy 2014]. Należy mieć jednak na uwadze procesy inflacyjne, które zmniejszają siłę nabywczą, co może świadczyć o względnie niewielkiej poprawie w tym zakresie.

Problemem dla obu państw jest dodatkowo nierównomierna eliminacja ubóstwa. W Chinach w największym stopniu dotknięte są nim prowincje centralne i zachodnie. Jedenaście najlepiej rozwiniętych prowincji wschodnich tworzy ponad połowę (50,1% w 2013 r.) dochodu narodowego Chin, a średni dochód prowincji wschodnich jest dwukrotnie wyższy niż centralnych i zachodnich [National Bureau of Statistics of China]. Podobnie kształtują się dane dotyczące konsumpcji gospodarstw domowych oraz inwestycji. Władze podejmują działania zmierzające do niwelowania różnic rozwojowych w ujęciu terytorialnym. Służy temu m.in. realizowana od roku 1999 Strategia Rozwoju Chin Zachodnich. Wyraźne zróżnicowanie regionalne widoczne jest również w Indiach. 10 najbogatszych stanów (spośród 29 stanów) tworzy prawie dwie trzecie indyjskiego PKB.

Pozytywne zmiany widoczne są w odniesieniu do wskaźników świadczących o poprawie w zakresie edukacji oraz innowacyjności. Wzrasta udział wydatków na B+R. Poziom nakładów na prace badawczo-rozwojowe w Chinach w 2012 r. oscylował w granicach 2% PKB (wobec 0,56% w 1996 r.). Nominalnie było to ok. 300 mld USD (PPP), najwięcej na świecie po USA (ok. 400 mld USD). Wydatki na prace badawczo-rozwojowe skutkują m.in. wzrostem liczby publikacji naukowych (88,9 tys. w 2011 r. – dwukrotnie więcej w porównaniu z rokiem 2005). Szybko zwiększa się też liczba pracowników naukowych (1020 na 1 mln mieszkańców w 2012 r.). Wzrasta liczba patentów – według danych Światowej Organizacji Własności Intelektualnej w 2012 r. w Chinach złożono 561 tys. wniosków patentowych, tj. 28% ogólnej liczby wniosków w skali świata. Do końca 2012 r. obowiązywało w Chinach 875 tys. patentów. Więcej patentów zarejestrowały tylko USA (2,2 mln) i Japonia (1,7 mln). Wzrasta liczba patentów rejestrowanych przez rezydentów, co może świadczyć o wzroście potencjału intelektualnego ChRL. W zestawieniu tym Indie wypadają nieco gorzej, chociaż widoczny jest systematyczny progres. Relacja wydatków na B+R do PKB w 2012 r. wynosiła 0,81% wobec 0,63% w 1996 r., co pozwoliło Indiom znaleźć się w światowej czołówce pod względem finansowania B+R. Wzrasta liczba publikacji naukowych Hindusów (w 2011 r. 22,5 tys.).

W Światowym Rankingu Innowacji 2014 (Global Innovation Index) Chiny zajęły 29. pozycję, a Indie 76. Chiny wypadają lepiej w aspektach związanych z jakością kapitału ludzkiego, poziomem edukacji, w nakładach na inwestycje związane z wdrażaniem innowacji i ich finansowaniem przez sektor prywatny. W stosunku do zestawienia z 2013 r. Chiny poprawiły pozycję o 6 miejsc, a Indie spadły o 10 pozycji.

Oba państwa prezentują relatywnie niski stopień wolności gospodarczej według Index of Economic Freedom opracowywanego przez Heritage Foundation, przy czym gorzej oceniane są Chiny. Największa gospodarka świata charakteryzuje się

niezmiennie niskim poziomem wolności (52,5 pkt) i, mimo nieznacznego wzrostu w porównaniu z rokiem ubiegłym, w najnowszej edycji rankingu została sklasyfikowana na 137. miejscu (dopiero 29. wśród państw Azji i Pacyfiku). Zwiększenie poziomu wolności w wymianie handlowej sprzyjało osiągnięciu wzrostu gospodarczego, ale słabe wyniki w innych kategoriach (poziom korupcji, sztywności na rynku pracy, zarządzanie środkami publicznymi) dowodzą, że niezbędne są dalsze działania zmierzające do budowy bardziej zrównoważonej gospodarki. Indie w zestawieniu zajęły również odległe, 120. miejsce, chociaż wynik (55,7 pkt) okazał się najlepszym w historii. Autorzy raportu wskazują słabości instytucjonalne obu państw.

Podobne wnioski wynikają z analizy raportu *Doing Business 2015*. Chiny i Indie nie są państwami sprzyjającymi prowadzeniu biznesu, a formalności z tym związane skutecznie zniechęcają przyszłych przedsiębiorców. W edycji raportu z 2014 r. Chiny uplasowały się na 96. miejscu, podczas gdy Indie jeszcze dalej – na 134. Znacznie lepiej oba kraje wypadają w rankingach konkurencyjności: *World Competitiveness Yearbook 2014* (Chiny: 23. miejsce, Indie: 44. miejsce) czy *Global Competitiveness Report 2014* (28. miejsce Chin i 71. miejsce Indii). Pozycja Chin jest jednak niższa niż przed kilkoma laty, co oznacza, że tracą one przewagę konkurencyjną. Szybki wzrost gospodarczy w ostatnich latach spowodował presję na wzrost płac. Chociaż wzrost wynagrodzeń sprzyja rozwojowi rynku wewnętrznego (oznacza wzrost siły nabywczej), generuje koszty dla zagranicznych inwestorów. W efekcie konkurencyjność kosztowa, stanowiąca przez długi czas o przewadze Chin, wygasa.

Wskaźnikiem informującym o postępach w transformacji i służącym ocenie przemian w gospodarce jest *The Bertelsmann Stiftung's Transformation Index* (BTI) opracowywany od 2003 r. przez *Bertelsmann Stiftung Institute*. Na jego podstawie można wnioskować o jakości demokracji, gospodarki rynkowej i zarządzania gospodarstwa w państwach rozwijających się i przechodzących transformację. Analiza wskaźników cząstkowych w ramach BTI może być podstawą do oceny stanu transformacji i wyzwań stojących przed daną gospodarką.

Pod względem wartości indeksu BTI w ważnym z punktu widzenia realizacji polityk gospodarczych wymiarze „państwo” (*state status*) w 2014 r. Chiny zajęły 84. miejsce (5,01 pkt), natomiast Indie 29. (7,19 pkt) wśród 129 gospodarek. W Chinach nisko oceniane są: jakość demokracji (3,33 pkt – gorzej wypadły tylko Afganistan, Oman, Sudan, Turkmenistan i Uzbekistan), partycypacja obywateli w polityce (1,8 pkt/10 pkt – obok Syrii najgorsza ocena spośród analizowanych państw), stabilność instytucji demokratycznych (1,5 pkt) i praworządność. Relatywnie dobrze oceniany jest poziom rozwoju instytucji rynku (*market economy status*). W tej kategorii Chiny w porównaniu z 2003 r. (tj. pierwszą edycją badania) odnotowały największy wzrost wskaźnika (6,68 pkt wobec 5,14 pkt). Złożyły się na to: wzrost poziomu rozwoju społecznego (5 pkt), liberalizacja w handlu i inwestycjach, która przyczyniła się do wzrostu konkurencji na rynku (6,8 pkt), wzrost stabilności cen (7 pkt), większa skuteczność polityki makroostrożnościowej (8 pkt), a także ogólna sytuacja w gospodarce (10 pkt). Lepiej oceniono też politykę edukacyjną i działalność B+R (8 pkt).

W odniesieniu do Indii lepszą ocenę ogólną w wymiarze „państwo” wśród gospodarek regionu Azji Południowo-Wschodniej uzyskały jedynie Singapur, Tajwan i Korea Południowa. Dobra ocena Indii wynika z wysokiego poziomu demokracji i partycypacji obywateli w polityce (odpowiednio 8,1 pkt i 9,3 pkt) oraz stabilności instytucji demokratycznych (8,5 pkt). W porównaniu z Chinami gorzej oceniany jest rozwój systemu rynkowego (6,29 pkt), na co wpływa niższy niż w Chinach poziom rozwoju społecznego (4 pkt) i ogólna ocena sytuacji gospodarczej (8 pkt).

Analiza w ramach wskaźnika BTI oraz wskaźnika wolności gospodarczej dowodzi, że obecnie obok nierówności i wciąż wysokiego poziomu ubóstwa jedną z głównych przeszkód rozwojowych w obu gospodarkach są bariery instytucjonalne. Zmiany instytucjonalne nie nadążają za przemianami demograficznymi, gospodarczymi oraz finansowymi. Chinom i Indiom ciężko będzie stać się wysoko rozwiniętymi, innowacyjnymi gospodarkami bez zmian w polityce gospodarczej, w przeciwieństwie do państw regionu, które – zanim osiągnęły status średniego dochodu – wprowadziły wiele radykalnych zmian w systemach politycznych i gospodarczych.

Indie są największą demokracją świata, jednak w dalszym ciągu nie oznacza to równych warunków i szans dla całej populacji. Chociaż poprawiają się wskaźniki świadczące o poziomie rozwoju społecznego, jest to jednocześnie kraj, gdzie połowa ludzi żyje w biedzie. Problemy związane z rozwojem społecznym mogą hamować dalszy jego rozwój. Skuteczność realizowanych przez to państwo strategii rozwoju zależeć będzie zatem od tempa poprawy sytuacji najbiedniejszych.

4. Zakończenie

Model gospodarczy Chin przez długie lata oparty był na intensywnym rozwoju przemysłu wytwórczego i, odnosząc go do teorii, najbliższej mu do strategii industrializacji i gospodarki otwartej o charakterze proeksportowym. Dziś Chiny są największym producentem wielu towarów i głównym partnerem w handlu dla wielu państw. Specjalne strefy ekonomiczne pozwoliły Chinom przyciągnąć prawie 1 bln USD z tytułu BIZ, a zachodnie koncerny przyczyniły się do rozwoju przedsiębiorczości do tego stopnia, że Chiny z odbiorcy BIZ stały się znaczącym ich źródłem.

Indie znacznie później (i ostrożniej) włączyły się w proces integracji ze światową gospodarką. Skala zaangażowania w handel zagraniczny i inwestycje jest mniejsza, choć otwartość indyjskiej gospodarki stale się zwiększa. Indie postawiły na rozwój rynku wewnętrznego i opierają model rozwoju na technologiach informatycznych, przy utrzymywaniu pewnego poziomu produkcji przemysłowej.

Inne struktury sektorowe obu gospodarek częściowo potwierdzają tezę, że kraje zasobne w siłę roboczą powinny rozwijać dziedziny pracochłonne. Rozwój Indii i zaobserwowane źródła wzrostu są przykładem paradoksu Leontiefa, w przypadku zaś Chin mamy do czynienia z rozwojem zgodnie z teorią obfitości zasobów [Żukrowska 2008, s. 73]. Dynamika PKB w Indiach została osiągnięta przy dość niskim poziomie inwestycji, podczas gdy w kraju zasobnym w siłę roboczą, jakim są Chiny,

to inwestycje stanowiły motor wzrostu, odpowiadając za ponad 80% wzrostu gospodarczego w ostatniej dekadzie, podczas gdy wzrost produktywności za ok. 20%. Już w 1994 r. P. Krugman w artykule *Mit azjatyckiego cudu* podkreślał, że wzrost gospodarczy oparty na ekspansji inwestycyjnej przynosi mniej zysków niż wzrost oparty na przyroście produktywności. Zgodnie z danymi Banku Światowego produktywność kapitału w Chinach obniża się. Wzrost produktywności jest niezbędny do dalszych przemian strukturalnych i uniknięcia pułapki średniego dochodu. W Indiach produktywność rośnie szybciej niż w Chinach. Szersze otwarcie na inwestycje może przyspieszyć dalszy ich rozwój, o ile Indie będą w stanie poradzić sobie ze znaczącym problemem wysokiego deficytu i zadłużenia.

Oba państwa charakteryzowała dość skuteczna polityka gospodarcza w odpowiedzi na kryzys 2007+. Dzięki programom stymulacyjnym możliwe było złagodzenie wstrząsu i szybki powrót do stanu sprzed kryzysu. Chiny wykorzystały kryzys do zmiany strategii rozwoju na model oparty w większym stopniu o rynek wewnętrzny i kierują się w stronę gospodarki opartej na wiedzy. Chińskie władze z jednej strony pobudzają konsumpcję, oferując łatwiejszy dostęp do kredytów oraz zwiększając wydatki na inwestycje w infrastrukturze, z drugiej natomiast kładą coraz większy nacisk na finansowanie sektora B+R, czyste źródła energii oraz nowoczesne technologie, których rozwój może stać się ważnym źródłem wzrostu. Także Indie stawiają na rozwój w oparciu o innowacyjność, zwiększając nakłady na edukację oraz prace badawczo-rozwojowe, o czym świadczą plany rozwoju takich branż, jak farmacja i biotechnologia. Wzrost potencjału innowacyjnego sprzyja rozwojowi międzynarodowej konkurencyjności gospodarek i pobudzaniu popytu krajowego.

W opinii D. Rodricka wiele państw rozwijających się dokonuje przedwczesnej dezindustrializacji. Zmniejszanie roli przemysłu i szybki rozwój sektora usług i gospodarki opartej na wiedzy może być dla nich zgubne, m.in. negatywnie wpłynąć na wyniki w eksporcie, zwłaszcza że nie wykształciły one jeszcze właściwie działających instytucji [The Economist 2014]. Czynniki instytucjonalne mogą hamować te zmiany. Poprawa otoczenia instytucjonalnego powinna stanowić, obok rozwoju wysokich technologii i nauki, ważny kierunek przemian. Bez sprawnie funkcjonujących instytucji, gwarantowania praw własności (m.in. własności intelektualnej), przestrzegania egzekwowania prawa, dalszy rozwój w oparciu o innowacje może być trudny.

Nie należy przy tym pominąć istoty rozwoju społecznego. Analiza wskaźników określających poziom rozwoju społecznego dowodzi, że w obu państwach istnieją sfery wymagające podjęcia działań w celu osiągnięcia poprawy jakości życia i wzrostu dobrobytu. Przypadek Chin i Indii dowodzi, że odpowiedni dobór strategii rozwoju jest jednym z najważniejszych i najtrudniejszych elementów w procesie rozwoju gospodarczego. Dziś za strategię w tych państwach odpowiadają politycy określani mianem wizjonerów. Zarówno Xi Jinping, prezydent Chin, jak i Narendra Modi, premier Indii, ambitnie dążą do realizacji planów służących wzmocnieniu pozycji obu gospodarek w świecie, przy jednoczesnej poprawie warunków życia ludności.

Literatura

- Balcerowicz P., 2010, *Gospodarcze wcielenie Indii – tygrys czy słoń?*, [w:] Balcerowicz P., Rogala J. (red.), *Świat Orientu – Orient w świecie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Bank Światowy, 2014, www.data.worldbank.org (20.03.2015).
- Bertelsmann Stiftung, www.bti-project.org/index (20.03.2015).
- Chołaj H., 2014, *Kapitalizm konfucjański. Chińskie reformy ekonomiczne a globalizacja*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa.
- Cieślik E., 2012, *Efekt smoka. Skutki ekspansji Chin po 1978 roku*, CeDeWu, Warszawa 2012.
- Global Innovation Index, www.globalinnovationindex.org (20.03.2015).
- Hołdak K., 2006, *Indie – nowe mocarstwo?*, Bezpieczeństwo Narodowe, t. II (2).
- Human Development Report 2014, www.hdr.undp.org (20.03.2015).
- Iwanek K., Burakowski A., 2013, *Indie. Od kolonii do mocarstwa 1857-2013*, PWN, Warszawa, s. 368-390.
- McGivering J., 2009, *China to pour \$120bn into health*, BBC News, 21.01.2009.
- Międzynarodowy Fundusz Walutowy, 2015, www.imf.org (20.03.2015).
- National Bureau of Statistics of China, www.stats.gov.cn (20.03.2015).
- Rothermund D., 2010, *Indie. Nowa azjatycka potęga*, Wydawnictwo Dialog, Warszawa.
- Sen K., 2014, *The Indian Economy in the Post-Reform Period: Growth without Structural Transformation*, [w:] Davin D., Harris-White B., *China India. Pathways of Economic and Social Development*, Oxford University Press, The British Academy, s. 51-55.
- Singh N., 2009, *India's Development Strategy. Accidents, Design and Replicability*, Research Paper, no. 31, World Institute for Development, Helsinki.
- Skulska B., 2013, *Narodowy system innowacji w Indiach na tle rozwoju gospodarczego kraju na przełomie XX i XXI wieku*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- The Economist, 2014, *The third great wave*.
- UNCTAD, 2015, www.unctad.org (20.03.2015).
- Żukrowska K., 2008, *Zróżnicowanie rozwoju jako impuls pro wzrostowy w gospodarce światowej*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa.